

EMILIA KARJULA

SOMMITELLUT MUUSAT

RITUAALI JA LEIKKI

LUOVAN KIRJOITTAMISEN PROSESSEISSA

JA KIRJOITTAJARYHMÄN TOIMISSA

ntamo

Sommitellut muusat

ESITETÄÄN JYVÄSKYLÄN YLIOPISTON
HUMANISTIS-YHTEISKUNTATIEETEELLISEN TIEDEKUNNAN
SUOSTUMUKSELLA JULKISESTI TARKASTETTAVAKSI
YLIOPISTON VANHASSA JUHLASALISSA S212
MARRASKUUN 28. PÄIVÄNÄ 2020 KELLO 12.

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO
UNIVERSITY OF JYVÄSKYLÄ

ACADEMIC DISSERTATION TO BE PUBLICLY DISCUSSED,
BY PERMISSION OF THE FACULTY OF HUMANITIES AND
SOCIAL SCIENCES OF THE UNIVERSITY OF JYVÄSKYLÄ,
IN BUILDING SEMINARIUM, OLD FESTIVAL HALL S212,
ON NOVEMBER 28, 2020 AT 12 O'CLOCK.

EMILIA KARJULA

Sommitellut muusat

Rituaali ja leikki

luovan kirjoittamisen prosesseissa

ja kirjoittajaryhmän toimissa

NTAMO

Helsinki

2 0 2 0

© Emilia Karjula 2020

ISBN 978-952-215-808-6

ULKOASU & TAITTO
Göran de Kopior

KANNEN KUVA
Eero Merimaa

VALMISTAJA
BoD – Books on Demand, Norderstedt, Saksa

NTAMO
Helsinki
2020

SISÄLLYS

ABSTRACT 9

TIIVISTELMÄ 11

KIITOKSET 13

Luku 1 SILTA 15

Saatteeksi 15

Muusat tutkimuksen hahmoina 18

Tutkimuksen rakenne 19

Ryhmittäminen 21

 Luovan kirjoittamisen ryhmät ja työpajat 22

Subjunkttiivinen tila 27

Kirjoittamisen materiaalisuus 30

 Luovan kirjoittamisen habitaatti 34

 Affektiivinen sommitelma 35

Käsitteet ja kysymykset 40

 Rituaali, leikki ja kirjoittaminen 44

 Ritualisaatio ja kirjoittaminen 53

Olemme tässä 56

Luku 2 LUOVAN KIRJOITTAMISEN ETNOGRAFIAT 57

Eettisiä lähtökohtia 58

Arkistoituvat tutkimushetket 62

 Kirjoittajatapaamiset 65

 Haastattelut 70

Luovan kirjoittamisen tutkimus 73

Luova kirjoittaminen ja etnografia 75

Surrealistinen etnografia 78

Aineiston analyysi 82

Muusat ja menetelmät 85

Luku 3 KIRJOITTAMISEN TEOT JA TOIMITUKSET 89

Rituaali ja leikki kirjoittajien assosiaatioissa 90

Kirjoittajat habitaateissaan 99

Arkiset, pyhät ja kyvykkäät 104

Toiston ja aloittamisen rytmi 110

Hidastuva, sujumaton ja tökkivä rytmi 114

Sujuva, hullaantunut rytmi 120

Kyky muuttaa toiseksi 125

Rituaali ja leikki kirjoittamisen kuvauksissa 130

Luku 4 YHDESSÄ KIRJOITTAVAT RUUMIIT 135

Ympyrän taika 136

Esityksen muusa 138

Esityksen kehystäminen 140

Tulemiskerronta 143

Vihreän keskeltä 147

Teksti ja esitys 156

Ruumista liikuttava muusa 159

Tanssi 162

Alkemia / Transformaatio 170

Teksti ja liike 177

Mystisen kujeen muusa 179

Pullojen rituaali 179

Korttien rituaali 184

Väkevät kujeet 189

Tarttuva muusa 192

Jännä ja mystinen kirjoittaminen 196

Nyt olemme tässä 199

Luku 5 MUSEION TAROT 201

Taloksi asettuminen 202

Muusat talossaan 204

Museion Tarotin rakenne 208

B-gallerian installaatio 217

Ullakkogallerian installaatio 219

Rahoituskampanja 220

Museion-laatikko 223

Käyttöohjeet ja kirjoitusharjoitukset 226

Harjoitus: 001 Kalliope 231

Luku 6 MUUSAT TYÖSSÄÄN 235

Aineistoni muusat 236

Rituaali ja leikki kirjoittamisessa 239

Tulemiskerronta ja liminaalinen kirjoittajaryhmä 245

Sommitelman rajat 250

SUMMARY 255

VIITTEET 261

LÄHTEET 279

TUTKIMUSAINESTO 279

KIRJALLISUUS 280

LIITTEET 295

LIITE 1 HAASTATTELujen TEEMARUNKO 295

LIITE 2 RYHMÄTAPAAMISTEN HARJOITUKSET 297

ABSTRACT

To write is a complex, delicate and intense act. The goal of this study has been to find out what the process of creative writing looks like when viewed through the concepts of ritual and play. I have engaged with creative writing research, research on ritual and play, and new materialist philosophy.

Research data has been formed by ethnographic methods in a writing group as well as my own creative work. I have applied ritual and play to create writing prompts and creative writing methods.

The ethnographic data consists of personal and group interviews of creative writers. The personal interviews shed light on what kind of rituals, habits, feelings and sensations the writers observe in their work. The group interviews focus on particular, collective creative writing experiments. I have planned and facilitated the group's activities and also participated in them.

The study pays particular attention to the concrete, material contexts where creative writing takes place. For example, the role of spaces and objects is highlighted in the data. Attending to these non-human actors is an ethical choice that foregrounds how writing is embedded in a shared, material existence. I use the concept of *affective arrangement* to interpret particular moments and occurrences of creative writing. The concept stresses vital, variable relationships among the writers, spaces, objects and texts.

The concepts of ritual and play help to show how writing is experienced as both special and ordinary. In the interviews, writing is talked about as a strange, mystical act, as well as something that simply gets done in the midst of everyday life. A writer can also offer both these interpretations. Writing can be ritualized by small, symbolic acts that demarcate the act of writing as something outside the everyday. Writing can also be understood as a ritual that effects changes in the writer's experiences and thoughts. Play, on the other hand, is defined in the data as a playful attitude and a method of writing. Creative writing enables experiments, playing with alternatives and a willing suspension of disbelief.

During the group meetings, exciting, intense aspects of writing become central. Chance, other writers, unconscious factors and material circumstances are given an important role in the writing process. I give the name "muse" to elements that inspire writing and keep it going. Muses are also characters and personifications in my text.

The observations made in the study about the writing process and the ways of sharing it can benefit writing teachers and facilitators. The research results include writing prompts that can be applied to different groups. My personal creative work has resulted in the artists's book *Museion Tarot* (2017), made in collaboration with visual artist Eero Merimaa. This work can also be used in creative writing education.

Keywords: affect, creative writing, ritual, play, writing groups, ethnography, muses

TIIVISTELMÄ

Kirjoittaminen on monisyinen, herkkä ja intensiivinen toimitus. Tutkimukseni tavoite on ollut selvittää, millaisena prosessina luova kirjoittaminen näyttäytyy rituaalin ja leikin käsitteiden näkökulmasta tarkasteltuna. Olen työskennellyt luovan kirjoittamisen tutkimuksen, rituaalin ja leikin tutkimuksen ja uusmateriaalisen filosofian kanssa.

Tutkimuksen aineisto on muodostettu kirjoittajaryhmässä toteutetun etnografian sekä oman (kauno)kirjallisen työskentelyni avulla. Sovellan rituaalin ja leikin käsitteitä kirjoitusharjoitusten ja luovan kirjoittamisen metodien suunnitteluun. Etnografiseen aineistoon kuuluu sekä henkilökohtaisia että ryhmähaastatteluja. Kirjoittajien henkilökohtaisten haastattelujen avulla selvitän, millaisia rituaaleja, tapoja ja tuntemuksia kirjoittajat liittävät omaan työskentelyynsä. Ryhmähaastattelut taas kiinnittyvät tiettyjen, yhdessä tehtyjen harjoitteiden tekemiseen ja niistä keskustelemiseen. Olen suunnitellut ryhmän tekemät harjoitteet ja myös osallistunut niihin.

Tutkimus kiinnittää erityistä huomiota kirjoittamisen konkreettisiin tilanteisiin ja niihin vaikuttaviin materiaalsiin seikkoihin, kuten tiloihin ja esineisiin, joiden merkitys korostuu aineistossa. Näiden ei-inhimillisten toimijoiden huomioiminen on tutkimuksessa eettinen valinta, joka korostaa kirjoittamisen paikantumista jaettuun materiaalseen olemassaoloon. Tulkitsen kirjoittamisen tiettyjä hetkiä ja tilanteita affektiivisen sommitelman käsitteen avulla. Käsite painottaa liikkuvia, muuttuvia suhteita kirjoittajien, tilan, esineiden ja tekstin välillä.

Rituaalin ja leikin käsitteet avaavat kirjoittamisen yhtä aikaa erityiseksi ja arkiseksi koettua luonnetta. Haastatteluaineistossa kirjoittamisesta puhutaan sekä mystisenä ja outona että arjen lomassa tapahtuvana toimituksena. Tulkinnot voivat esiintyä myös saman kirjoittajan puheessa. Kirjoittamista voidaan ritualisoida pienillä symbolisilla teoilla, jotka rajavat kirjoittamistoimituksen arjesta erilliseksi. Kirjoittaminen voidaan myös ymmärtää rituaalina, joka tuottaa muutoksia kirjoittajan ajatuksissa ja kokemuksissa. Leikki taas määrittyy aineistossa leikkisänä asenteena ja kirjoittamisen metodina. Luova kirjoittaminen mahdollistaa kokeilua, vaihtoehtojilla leikittelyä ja epäuskon lykkäämistä.

Ryhmätyöskentelyn aikana kirjoittamisen intensiiviset, *jänniksi* kutsutut puolet korostuvat. Sattumalle, tiedostamattomille tekijöille, toisille kirjoittajille ja kirjoittamisen materiaalisille olosuhteille annetaan keskeinen rooli

kirjoitusprosesissa. Kirjoittamista inspiroivat ja ylläpitävät tekijät saavat työssänikin nimen muusa. Muusat ovat tekstissänikin myös henkilöhahmoja ja personifikaatioita.

Tutkimuksen aikana tehdyt havainnot kirjoittamisen prosessista ja sen jakamisen tavoista voivat hyödyttää kirjoittamisen opettajia ja ohjaajia. Tutkimuksen tuloksena on syntynyt myös monenlaisille kirjoittajaryhmille sovellettavissa olevia kirjoitusharjoituksia. Henkilökohtaisen työskentelyni tuloksena on kuvataiteilija Eero Merimaan kanssa toteutettu taiteilijakirja *Museion Tarot* (2017) jota voidaan myös hyödyntää luovan kirjoittamisen opetuksessa.

Avainsanat: affektiivisuus, luova kirjoittaminen, rituaalit, leikki, muusat, kirjoittajaryhmät, etnografia

Author's address

Emilia Karjula

Department of Music, Art and Culture Studies University of Jyväskylä

emi.karjula@gmail.com

ORCID 0000-0002-0192-6521

Supervisors

PhD Anu Laukkanen, Open university, University of Turku

PhD, Docent Risto Niemi-Pynttäri, Department of Music, Art and Culture Studies, University of Jyväskylä

Reviewers

PhD Johanna Pentikäinen (Columbia University)

D.A. Pilvi Porkola (University of Arts, Helsinki)

Opponents

PhD Johanna Pentikäinen (Columbia University)

D.A. Pilvi Porkola (University of Arts, Helsinki)

KIIITOKSET

Ennen kuin menen asiaan, esitän omistuksen ja kiitokset.

Omistan tutkimukseni isoäitieni Orvokki Aallon (os. Huikari) ja Ulrika Helena Karjulan (os. Båge) sekä pakanakummini Risto Vihurin muistolle. Kuljette kanssani aina.

Kiitän tutkimukseeni osallistuneita eloisia, viisaita ja kiinnostavia kirjoittajia.

Kiitän Turun yliopiston folkloristiikan, kulttuurihistorian, luovan kirjoittamisen ja naistutkimuksen (nyk. sukupuolentutkimus) oppiaineita, jotka kasvattivat minut. Kiitän Jyväskylän yliopiston kirjoittamisen oppiainetta, jonka suojassa tutkimukseni sai kasvaa. Erityinen kiitos professori Tuomo Lahdelmalle ja kirjoittamisen tutkijaseminaarilaisille, erityisesti Satu Erralle, Johanna Kulmalalle, Tiina Piilolalle, Annemari Rautiaiselle sekä kaikille Växjön-retkeläisille.

Kiitän Anu Laukkasta ja Risto Niemi-Pynttäriä työni osaavasta ja kannustavasta ohjauksesta. Tukenne erityisesti tutkimuksen kriisipitoisilla loppumetreillä oli korvaamatonta. Kiitän työni esitarkastajia Johanna Pentikäistä ja Pilvi Porkolaa asiantuntevista, osuvan kriittisistä ja rohkaisevista lausunnoista. Kiitos myös siitä, että lupauduite työni vastaväittäjiksi.

Kiitän juuriani, perhettäni ja sukuani. Kiitos erityisesti Kaarina ja Esa, Jaakko, Kati, Ronja, Friida ja Tiltu, Matti-setä, Satu-täti, Kekkonen, Ritva ja Henry, Arttu ja Miina, Inari ja Rauha sekä Romulan Taiteellinen Teatteri. Olette niin tärkeitä, etten osaa sanoa oikein mitään. Kiitos puolisolleni Eerolle museiaalisista ponnistuksista, rohkaisusta, ruuasta, affektoituneisuuteni sietämisestä ja kaikesta muustakin.

Kiitän Turun Fiktiivisiä Tietokirjoittajia ja lukupiiri Maanantaikerhoa, jotka pitävät minut hereillä: kiitos Panu Karjalainen, Joonas Kinnunen ja Ossi Nyström; kiitos Maire Karuvuori, Maaria Mustakallio, Anna Tahkola, Salla Toivola, Niina Oisalo ja Virpi Vairinen. Kiitän myös joogastudio Pure Movea ja Minna Aaltoa liikkeestä, voimasta ja hengityksestä.

Kiitän ystäviäni, erityisesti Nanna Madetojaa, Tiina Männistö-Funkia, Karoliina Rättyä ja Toni Nisulaa sekä Aleksy Yli-Jamaa inspiraatiosta, ilosta, tuesta ja avusta. Teitä kaikkia on ikävä.

Lopuksi kiitän vielä kaikkia, jotka työllistivät ja tukivat minua ennen kuin sain rahoitusta: kiitos Kansaneläkelaitos ja kaikki tahot, joille tein töitä. Seuraavat kolme ja puoli vuotta tein tutkimustani täysipäiväisesti ja rahoitettuna. Tästä kiitän lämpimästi Jyväskylän yliopiston humanistista tiedekuntaa, Suomen Kulttuurirahastoa, Emil Aaltosen säätiötä ja Alfred Kordelinin säätiötä.

LUKU 1 SILTA

SAATTEEKSI

kirjoittaminen, joka ei tuomitse, vaan avautuu, jossa on mahdollisuus tulla erilaiseksi, tulla muuksi, pidän tästä.
(Työpäiväkirja 23.11.16, luettavana Wyatt *et al.* 2011, *Deleuze and Collaborative Writing*)

Tulla erilaiseksi, tulla muuksi. Kirjoittaminen muuttaa asioita toisiksi, yhdistää toisiinsa asiat, jotka eivät aikaisemmin liittyneet yhteen ja toistaa muuntuneina asioita, jotka tapahtuivat jo. Kirjoittamiseen siis liittyy jatkuva joksikin, tai joksikin muuksi tulemisen mahdollisuus. Lauseen voi aina lopettaa toisin kuin kuvitteli. Tai ehkä, ehkä aika usein, lauseen aloittaessaan kirjoittajalla ei ole aavistustakaan siitä, miten se tulee päättymään. Tutkimukseni tapaa tätä kirjoittamiseen nähdäkseni perustavanlaatuisesti kuuluvaa avoimuutta, epävarmuuttakin.

Ajattelen luovan kirjoittamisen¹ olemisen ja tietämisen olevan luonteeltaan pysyvästi keskeneräistä, liikkuvaa, maailmaan kietoutunutta ja maailmaa aina uudelleen ja aina tilapäisesti asettelevaa (vrt. Guttorm 2014). Kirjoittamisen tutkija Rebecca Luce-Kaplerin (2004, 20) tavoin miellän kirjoittamisen toisiinsa kytkeytyvien järjestysten ja suhteiden verkostona, joka pitää sisällään mutta myös ylittää yksilölliset, kulttuuriset ja historialliset prosessit, kurottuen kohti ei-inhimillisiä voimia ja järjestyksiä (vrt. Grosz 2008). Hahmotan kirjoittamista tulemisen prosessina sen sijaan että etsisin kirjoittamisen pysyvää, toistuvaa, toistettavissa olevaa olemusta. Väitöskirjani ei ole matka ei-tietämisestä tietämiseen, vaan sarja törmäyksiä, pysähdyksiä ja liikkeellelähtöjä – epäröinnin, eksymisen, sietämisen ja sietokyvyn venyttämisen mahdollinen tulos.

Avoimuus ja epävarmuus eivät kuitenkaan tarkoita konkreettisuuden vastakohtaa, päinvastoin – kirjoittamisen konkretia on se, mihin tutkimuksessani toistamiseen palaan: kirjoittavan ruumiin tuntemuksiin, tottumuksiin, työvälineisiin ja -tiloihin. Kirjoittaminen on tutkimuksessani ruumiin liikettä ja tekemisen rytmiä, tietyyssä tilassa ja hetkessä tapahtuvaa sanojen ja tekstinpalasten sommittelua, siirtelyä ja uudelleenasettelua. Tutkimukseni on sommitelma luovan kirjoittamisen prosessista ja tämä luku on silta, joka vie sommitelman keskeisten elementtien äärelle. Kirjoitan tutkimukseni taustoista, toteutuksesta ja teoreettisesta viitekehyksestä.

Tutkimuksessani kysyn, millaisena prosessina luova kirjoittaminen näyttäytyy rituaalin ja leikin käsitteiden näkökulmasta tarkasteltuna, ja miten luovalla kirjoittamisella voi tutkia rituaalin ja leikin käsitteitä. Tarkoitan kirjoittamisen prosessilla jotakin muuta kuin kirjoittamisen opetuksessa yleistä prosessikirjoittamista. Prosessikirjoittaminen etenee vaiheesta toiseen. Se voi liikkua vaiheiden välillä, mutta sillä on kuitenkin aina suunta ja tavoite, alku- ja loppupiste. Suunnittelusta edetään luonnosteluun, palautteen avulla tapahtuvasta muokkaamisesta viimeistelyyn, jonka jälkeen tekstin voidaan päättää olevan valmis. (Ks. Jääskeläinen 2002, 46–47; Gottelier 2014, 125; vrt. Peary & Hunley 2015, 9.) Näkökulmani kirjoittamiseen on ennemmin *prosessuaalinen*, millä tarkoitan kirjoituksen jatkuvuutta valmiiksi julistetun tekstin yli. Puhun kuitenkin myös kirjoitusprosessista tai -prosesseista, jolloin viitataan kirjoittamisen konkreettiseen tekemiseen tiettyjen tekstien yhteydessä.

Tarkastelen työssäni kirjoittamisen tekoja ja niiden jättämiä jälkiä (vrt. Harper 2013a, 50) yksityiskohtaisesti, läheltä, kirjoittajan, kirjoittamisen tutkijan ja ohjaajan näkökulmasta. Kiinnitän huomiota tiettyjen kirjoittamistilanteiden erityisyyteen, tiloihin, esineisiin, suhteisiin, joita hahmotan kirjoittajien, tekstien ja kirjoittamistapahtuman välillä. Näkökulmani ja menetelmäni ovat kotoisin luovan kirjoittamisen tutkimuksesta, kokeilevasta etnografiasta, uusmateriaalisesta filosofiasta ja affektitutkimuksesta. Palaan tutkimuskysymyksiini ja niiden sisältämiin oletuksiin tarkemmin alaluvussa Käsitteet ja kysymykset (s. 29).

Kiinnostukseni rituaalin ja leikin käsitteisiin ja etnografiaan liittyy akateemiseen omaelämäkertani. Turun yliopiston folkloristiikan oppiaineesta tekemäni *pro gradu* -työ (Karjula 2009) käsitteli parisuhteen rekisteröintijuhlia rituaaliteorian ja etnografian avulla. Perehtyessäni rituaaliin tulin samalla tarkastelleeksi myös leikkiä sen sukulaiskäsitteenä. Myös taustani kirjoittajana on Turun yliopistossa, luovan kirjoittamisen oppiaineesta ja sen jälkeen vapaissa kirjoittajaryhmissä. Luovan kirjoittamisen opintoihin kuuluva runsas kirjoittaminen ja omiin työtapoihin tutustuminen aktivoivat uudella tavalla kiinnostustani rituaalin ja leikin käsitteisiin, kun aloin pohtia kirjoittamiselle omistamieni hetkien erityisyyttä. Tällä tarkoitan havaintoja kirjoittamisen maailman ja sitä ympäröivän arjen suhteiden asettumisesta. Välillä tuntui, että kävin kirjoittaessani jossakin muualla – värikkäässä ja loputtoman runsaassa tilassa, jonka ominaistunnun tunnistin, mutta jota en pystynyt tarkasti sanoittamaan. Kirjoittaessani toimin enemmän ja vähemmän järjestelmällisesti, toistin tietyt, kulloinkin oikealta tuntuvat

”Lauseen voi aina lopettaa toisin kuin kuvitteli. Tai ehkä, ehkä aika usein, lauseen aloittaessaan kirjoittajalla ei ole aavistustakaan siitä, miten se tulee päättymään.”

Sommitellut muusat on väitöskirja luovan kirjoittamisen prosesseista. Se tarkastelee kirjoittajaryhmän toimintaa rituaalin ja leikin näkökulmasta. Nämä käsitteet auttavat ymmärtämään kokemusta kirjoittamisesta yhtä aikaa mystisenä ja arkisena.

Tässä tutkimuksessa muusat ovat kirjoittamista inspiroivia ja ylläpitäviä käsitteitä, esineitä, tuntemuksia ja ilmapiirejä. Ne kutsuvat osallistumaan yhteiseen mystiseen leikkiin ja arkiseen rituaaliin. Huomiota saavat kirjoittamisen tavat, kokemukset ja jaettujen työskentelytilanteiden piirteet.

Sommitellut muusat sisältää ohjeita kirjoittamisrituaalien toimittamiseen.

NTAMO 2020

ISBN 978-952-215-808-6